

رسانه‌های جدید
و
آینده‌نگری نظارت الکترونی در ایران

امیدعلی مسعودی
(عضو هیئت علمی دانشگاه سوره)

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها
۱۳۹۳

سرشناسه: مسعودی، امیدعلی، ۱۳۳۷ -
 عتوان و نام پدیدآورنده: رسانه‌های جدید و آینده‌نگری نظارت الکترونی در ایران / امیدعلی مسعودی.
 مشخصات نشر: تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی،
 دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۳۴-۷۳-۰
 وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۳.
 موضوع: کنترل الکترونیکی -- ایران -- نمونه پژوهی
 موضوع: کنترل الکترونیکی -- ایران
 موضوع: نظارت -- ایران
 موضوع: جامعه اطلاعاتی
 شناسه افزوده: ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها
 رده‌بندی کنگره: TM ۵۷۸۸۱/۲/۵۷۹۳
 رده‌بندی دیویی: ۱۹/۶۲۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۶۴۱۳۳

دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

رسانه‌های جدید و آینده‌نگری نظارت الکترونی در ایران

امیدعلی مسعودی

چاپ اول: ۱۳۹۳ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: ریحان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۳۴-۷۳-۰ ISBN: 978-964-9934-73-0

www.rasaneh.org e-mail: info@rasaneh.org

نشانی: خیابان شهید بهشتی، خیابان پاکستان، کوچه دوم، شماره ۱۱

تلفن: ۸۸۷۳۷۲۴۸، ۸۸۷۳۰۴۱۳ دورنویس: ۸۸۷۳۰۴۷۷

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۲۳	۱. به آینده خوش آمدید!
۲۳	درآمد
۲۴	۱. رسانه‌هایی برای تغییر
۲۵	۲. نظارت الکترونیکی: یک تحقیق
۳۶	۳. جهان مسطح است!
۲۷	۴. نظارت و کنترل در عربستان
۳۰	۵. ذخیره اطلاعات در میان ابرها
۳۱	۶. رسانه‌ها، نظارت، کنترل و بیداری اسلامی
۴۱	۷. هر ده سال یک انقلاب رسانه‌ای
۴۳	۸. اپلیکیشن‌هایی برای نظارت بر محتوای رسانه‌های جدید جدید
۵۱	خلاصه فصل اول
۵۳	مفاهیم کلیدی فصل اول
۵۳	پرسش‌های فصل اول
۵۵	۲. نظام بزرگ‌تر در خدمت نظام کوچک‌تر
۵۵	درآمد
۵۶	۱. موضوع تحقیق
۵۸	۲. هدف اصلی تحقیق
۶۱	۳. ضرورت و اهمیت موضوع
۶۹	خلاصه فصل دوم
۷۰	مفاهیم کلیدی فصل دوم
۷۰	پرسش‌های فصل دوم

۳.	دو روی یک سکه (مبانی نظری)	۷۱
	درآمد	۷۱
	دو روی یک سکه	۷۲
۱.	شناخت دو مفهوم "جامعه اطلاعاتی" و "جامعه تحت نظارت"	۷۲
۱.۱	جامعه اطلاعاتی	۷۳
	نظریه‌های جامعه اطلاعاتی	۷۶
۱.۱.۱	تعریف فناوریانه (تکنولوژیک) جامعه اطلاعاتی	۷۹
۱.۱.۲	تعریف اقتصادی جامعه اطلاعاتی	۸۰
۱.۱.۳	تعریف مبتنی بر اشتغال از جامعه اطلاعاتی	۸۱
۱.۱.۴	تعریف مکانی (spatial) (فضایی) برای جامعه اطلاعاتی	۸۲
۱.۱.۵	تعریف فرهنگی جامعه اطلاعاتی	۸۳
۱.۱.۶	عناصر جامعه اطلاعاتی	۹۰
۱.۱.۷	نتیجه‌گیری	۹۳
۱.۲	جامعه تحت نظارت	۹۶
۱.۲.۱	نظریه‌های جامعه نظارتی	۹۷
۱.۲.۱.۱	"نظارت" در آثار نویسندگان و فلاسفه	۹۸
۱.۲.۱.۲	"نظارت" در آثار اندیشمندان و محققان	۱۱۵
۱.۲.۱.۳	پیش‌تاریخ نظارت	۱۱۶
۱.۲.۱.۴	نظارت و نوگرایی (modernity)	۱۱۸
۱.۳	دیدگاه‌های اصلی در نظریه‌های جامعه اطلاعاتی تحت نظارت	۱۳۴
۱.۳.۱	دیدگاه‌های انتقادی: جامعه نظارتی	۱۳۹
۱.۳.۲	جامعه اطلاعاتی؛ دموکراسی الکترونی؛ دیدگاه خوشبینانه	۱۴۴
۱.۳.۳	دو راه حل برای پارادوکس جامعه نظارتی و جامعه اطلاعاتی	۱۴۷
۱.۴	ایران و جامعه تحت نظارت	۱۵۳
۱.۴.۱	نظارت بر جامعه در دوران پیش‌الکترونی	۱۵۳
۱.۴.۲	ارتباطات الکترونی در ایران	۱۵۴
۱.۴.۳	شیوه‌های نظارت پس از پیروزی انقلاب اسلامی	۱۶۰
۱.۴.۴	آینده‌اندیشی ارتباطی در ایران	۱۶۶
۱.۴.۵	نظارت الکترونی در ایران	۱۶۷
۱.۵	نظارت جهانی با چشم الکترونی اشلون	۱۷۱
۱.۵.۱	پیشینه نظارت ماهواره‌ای اشلون	۱۷۲
۱.۵.۲	کنترل جهان از طریق اشلون	۱۷۵
۱.۵.۳	شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات و بهره‌برداری از آنها	۱۷۷
۱.۵.۴	آسیب‌شناسی اشلون	۱۸۰
۱.۵.۵	خودنظارتی و دگرنظارتی در جامعه اطلاعاتی	۱۸۲

فهرست ۷

۱۸۳.....	خلاصه فصل سوم.....
۱۸۵.....	مفاهیم کلیدی فصل سوم.....
۱۸۶.....	پرسش‌های فصل سوم.....
۱۸۹.....	۴. روش‌شناسی تحقیق (روش دلفی).....
۱۸۹.....	درآمد.....
۱۹۰.....	۱. مروری بر تحقیقات انجام‌شده درباره موضوع.....
۱۹۷.....	۲. سؤال‌های تحقیق.....
۱۹۸.....	۳. تعریف‌های نظری و عملیاتی.....
۱۹۹.....	۳.۱. تعریف‌های نظری.....
۱۹۹.....	۳.۲. تعریف‌های عملیاتی.....
۲۰۰.....	۴. جامعه آماری.....
۲۰۰.....	۵. روش نمونه‌گیری و حجم نمونه.....
۲۰۱.....	۶. روش جمع‌آوری اطلاعات.....
۲۰۱.....	۷. روش دلفی.....
۲۰۲.....	۷.۱. کاربرد روش دلفی.....
۲۰۳.....	۷.۲. شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات در روش دلفی.....
۲۰۴.....	۷.۳. کاربرد عملی روش دلفی در ایران.....
۲۰۶.....	۷.۴. شناخت روش دلفی.....
۲۱۲.....	۸. فنون مورد استفاده و تجزیه و تحلیل اطلاعات.....
۲۱۲.....	خلاصه فصل چهارم.....
۲۱۴.....	مفاهیم کلیدی فصل چهارم.....
۲۱۴.....	پرسش‌های فصل چهارم.....
۲۱۵.....	۵. آینه آینده (یافته‌های تحقیق).....
۲۱۵.....	درآمد.....
۲۱۶.....	۱. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های حضوری.....
۲۲۶.....	۲. یافته‌های حاصل از پرسشنامه اول: ارزیابی ۲۷ ایده.....
۲۲۷.....	۳. ارائه یافته‌های پرسشنامه نهایی (دوم) تحقیق.....
۲۲۷.....	۳.۱. آینده‌نگری سرآمدان.....
۲۳۵.....	۳.۲. آینده‌نگری مجریان.....
۲۴۳.....	۳.۳. مقایسه جداول توزیع فراوانی سرآمدان و مجریان پاسخگو.....
۲۴۴.....	۳.۴. آزمون فریدمن (friedman test) و رتبه‌بندی پیش‌بینی‌های سرآمدان.....
۲۴۶.....	۳.۵. آزمون فریدمن و رتبه‌بندی پیش‌بینی‌های مجریان.....
۲۴۹.....	۳.۶. مقایسه رتبه‌بندی پیش‌بینی‌های سرآمدان و مجریان.....
۲۵۰.....	۳.۷. تحلیل عاملی برای شناخت پیش‌بینی‌های ناشناخته سرآمدان.....

۲۵۲.....	۳.۸. تحلیل عاملی برای شناخت پیش‌بینی‌های ناشناخته مجریان
۲۵۴.....	۳.۹. پاسخ به پرسش‌های تحقیق
۲۵۴.....	۳.۹.۱. سؤال‌های اصلی تحقیق
۲۵۵.....	۳.۹.۲. پاسخ به پرسش‌های فرعی تحقیق
۲۵۸.....	خلاصه فصل پنجم
۲۵۸.....	مفاهیم کلیدی فصل پنجم
۲۵۸.....	پرسش فصل پنجم
۲۶۱.....	۶. بحر در کوزه (خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادها)
۲۶۱.....	درآمد
۲۶۱.....	۱. چکیده یافته‌ها
۲۷۲.....	۲. نتیجه‌گیری
۲۷۴.....	۳. محدودیت‌های تحقیق
۲۷۵.....	۴. پیشنهادها
۲۷۵.....	۴.۱. پیشنهادهای پژوهشی
۲۷۶.....	۴.۲. پیشنهادهای اجرایی
۲۷۷.....	خلاصه فصل ششم
۲۷۸.....	مفاهیم کلیدی فصل ششم
۲۷۸.....	پرسش‌های فصل ششم
۲۸۱.....	۷. فردا دنیای دیگری است
۲۸۱.....	درآمد
۲۸۱.....	۱. شهرهای سایبری و رسانه‌های آینده
۲۸۴.....	۲. کاهش هزینه‌ها
۲۸۵.....	۳. مخاطبان تولیدکننده به‌جای مصرف‌کننده
۲۸۸.....	۴. شرکت‌های اینترنتی و فروش اطلاعات
۲۹۰.....	۵. اپلیکیشن برای نظارت بر سارقان
۲۹۲.....	خلاصه فصل هفتم
۲۹۲.....	مفاهیم کلیدی فصل هفتم
۲۹۲.....	پرسش‌های فصل هفتم
۲۹۳.....	پی‌نوشت‌ها
۲۹۵.....	منابع
۲۹۵.....	فارسی
۳۰۱.....	لاتین

پیشگفتار

طرح اولیه این کتاب به عنوان رساله، در دوره دکتری علوم ارتباطات در دانشگاه علامه طباطبائی شکل گرفت و در ۵ اسفندماه ۱۳۸۴ با نمره عالی دفاع شد. بی گمان باید از زحمات استادان عزیزم دکتر کاظم معتمدنژاد (استاد راهنما)، دکتر نعم بدیعی و دکتر محسنیان راد (مشاوران)، دکتر علی دلاور و دکتر مرتضی کتبی (استادان داور) تشکر کنم. باید از استاد همه دوران‌های تحصیلی‌ام دکتر باقر ساروخانی قدردانی و تشکر کنم. حضور او در جلسه دفاع برای من روحیه بخش بود. پس از آن نیز تشویق‌هایش در ۶ سال بعد، من را به امتثال امر برای انتشار این وجیزه در قالب کتاب برای عموم استادان، محققان و دانشجویان واداشت. تغییر فصل‌ها و افزودن بخش‌های پایانی: خلاصه، مفاهیم و پرسش‌ها و همچنین نوشتن دو فصل اول و آخر کتاب به خواسته ایشان صورت گرفته است. البته در این ایام به دلیل مراجعه فراوان محققان و دانشجویان به متن رساله و مشکلات دسترسی به آن، انگیزه مؤلف در بازنگری مطالب و افزودن دو فصل جدید به متن، افزون‌تر شد. تحولات جامعه اطلاعاتی و پدیده نظارت الکترونی همچنان از بحث‌های مهم جوامع پیشرفته و یا در حال توسعه است. این تحولات آنچنان سریع و شگفت‌انگیز اتفاق می‌افتند که هر نویسنده و محقق را به تأمل بیشتر و توقف در انتشار آثارش تحریک و تحریض می‌کند. اما عواملی که برشمردم سرانجام مؤلف را به انتشار اثر ترغیب کرد.

پیش از مطالعه این اثر، از خوانندگانی که حوصله خواندن مباحث روش‌شناسی تحقیق و یا شیوه استفاده از آمار توصیفی و تحلیلی را ندارند درخواست می‌کنم از خواندن فصل ۴ (روش‌شناسی تحقیق) و فصل ۵ (یافته‌های تحقیق)، بگذرند و به جای آن به مطالعه فصل ۶ که خلاصه یافته‌های محقق و پیشنهادات اوست، بپردازند. هر چند خواندن این دو فصل برای آشنایی دانشجویان و محققان گرانمایه با روش دلفی و انجام تحلیل عاملی، می‌تواند مفید فایده افتد.

در انتشار این کتاب همکاران اندیشمند و خدمتگزاران جامعه مطبوعاتی کشور در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یاریگر مؤلف بوده‌اند. ضمن تشکر از همه این عزیزان، از حسین انتظامی، معاون محترم امور مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، و استاد ارجمند دکتر محمدمهدی سلطانی‌فر، مدیرکل محترم دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، قدردانی و سپاسگزاری می‌کنم و این اثر را با زنده نگهداشتن یاد شهدای گرانقدر به‌ویژه شهدای مطبوعات و دانشگاه، به همه روزنامه‌نگاران زحمتکش و شریف‌ایرانی، استادان، محققان و دانشجویان میهن اسلامی تقدیم می‌کنم.

امیدعلی مسعودی

بهار ۱۳۹۳